

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И
ФИНАНСИ - СОФИЯ

ЯНКА ДИМЧЕВА АЙВАЗОВА

**ПРОБЛЕМИ ПРИ ОПОВЕСТЯВАНИЯТА ВЪВ
ФИНАНСОВИТЕ ОТЧЕТИ**

АВТОРЕФЕРАТ

върху дисертационен труд за присъждане на образователна и научна
степен „доктор” по научна специалност „Счетоводство, одит и анализ”

Научен ръководител: проф. д-р Али Вейсел

София

2024

Дисертационният труд е обсъден и насрочен за защита от катедра „Счетоводство и одит“ при Висшето училище по застраховане и финанси (ВУЗФ) – София.

Разработката съдържа: увод, изложение в три глави, заключение, списък с използвана литература. Основният текст обхваща 119 страници. Към него са включени 25 таблици. Използваната литература обхваща: 63 източника на български език и 53 на английски език. Използвани са и 11 източника от различни интернет страници. Преводът от чуждоезичните източници е извършен самостоятелно от автора. Общо са приложени 127 източника.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на2024 г. от часа в зала на ВУЗФ, на открито заседание на Научно жури, назначено със Заповед на Ректора на ВУЗФ.

Материалите по защитата са на разположение на заинтересованите лица в библиотеката на ВУЗФ – София.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследваната тема

Бурното икономическо развитие на държавите след Втората световна война води до нов етап в човешката цивилизация, който е белязан от най-характерния процес на съвременното – глобализацията. През този период, световният лидер – САЩ, както и страните с най-силни културни традиции от Европа – Германия, Франция и Великобритания, срещат все по-голяма нужда от различни регионални форми на интеграция на законодателства и регулации, които да бъдат от полза за глобализиращия се бизнес. Тези процеси намират отражение и върху развитието на счетоводството.

Глобализацията в счетоводството е следствие от процеса на глобализация в икономиката. Необходимостта на бизнеса от ясни, разбираеми и сравними финансови отчети води до търсенето на определени форми на общност в счетоводните правила.¹ Така през 1973 г. в Лондон се създава Комитетът по международни счетоводни стандарти, с учредители – професионални организации от 10 държави, които поставят началото на създаването на един „международен“ счетоводен език.² Комитетът започва издаването на Международните счетоводни стандарти.

Въз основа на счетоводните стандарти се съставят финансови отчети, които имат за цел да представят полезна информация на ползвателите им, които, за да вземат информирани решения, трябва да могат да ги анализират. Оповестяванията към финансовите отчети са важен и неразделен елемент от тях. Те дават пояснителна информация относно дейността на дружествата, която може да послужи като база за изчисляване на различни показатели при финансовия анализ. Ефективната комуникация на информацията във финансовите отчети я прави по-уместна, като същевременно допринася за достоверното представяне на предприятията като цяло и спомага за повишаване на разбираемостта и съпоставимостта на отчетите. Тя изисква фокусиране върху целите и принципите на представянето и оповестяването, а не толкова върху правилата и класифицирането на информацията.

Задължението на дружествата за оповестяване на информация към финансовите отчети се регламентира в САЩ в далечната 1933 г., когато Комисията за федерална търговия (Securities and exchange commission) приема първия Закон за ценни книжа

¹ Свраков, А. Размисли за счетоводството в минало и настояще време. София, ИК Труд и право, 2014, с. 220.

² International Accounting Standard Committee, <https://www.iasplus.com/en/resources/ifrsf/history/resource25>.

(Securities Act), с който се въвеждат изисквания за прозрачност и разбираемост при изготвянето на финансови отчети, както и по-подробно оповестяване на финансова информация от фирмите, които се регистрират на фондовата борса. Това е първият федерален закон, с който започва да се регулира фондовият пазар. Той създава единни правила, които имат за цел да защитят инвеститорите от измами.³ По-късно се разработват международните стандарти. Те също съдържат изисквания за оповестявания. Не е случайно, че едни от първите Международни счетоводни стандарти (МСС), приети от Комитета по международни счетоводни стандарти, са за оповестяванията: МСС 1 – Оповестяване на счетоводна политика, в сила от 1 януари 1975 г. (отм. 1997 г.), МСС 5 – Оповестяване на информация във финансовите отчети, приложим от 1 януари 1977 г. (отм. 1997 г.), и МСС 13 – Представяне на текущи активи и текущи задължения, в сила от 1 януари 1981 г. (отм. 1997 г.).⁴

Представените процеси на глобализация обосновават **актуалността на изследването**. Те поставят нови предизвикателства към финансовите отчети. Нуждите на потребителите от финансова информация се променят, а финансовата отчетност трябва да обхваща движещите сили, които започват да доминират в световната икономика. Затова се изискват все повече оповестявания, които водят до увеличаване на административната тежест.

Паралелно с това се засилва и тенденцията за облекчаване на финансовото отчитане на малките предприятия. На 26.06.2013 г., Европейският съюз приема Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и свързаните доклади на някои видове предприятия и за изменение на Директива 2006/43/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директиви 78/660/ЕИО и 83/349/ЕИО на Съвета. Целта на тази Директива е да се облекчи отчетността на малките предприятия от Европейския съюз, чрез съкращаване на отчетите и ограничаване на приложенията към тях. Транспонирането на Директивата води до промени в отчетността и на българските предприятия.

В българското законодателство съдържанието, съставянето и публичността на финансовите отчети се регламентира със Закона за счетоводството. Този закон допуска две бази за изготвяне и представяне на финансови отчети – Национални счетоводни

³ Securities Act of 1933, Investopedia, <https://www.investopedia.com/terms/s/securitiesact1933>.

⁴ History of IAS 1, <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias1#link1>.

стандарти (НСС) и Международни счетоводни стандарти (МСС). Предизвикателство представлява съставянето на приложението. Счетоводните стандарти изискват множество оповестявания. Всички те са важни, но при тях не се отчита обемът на дейността. В много случаи оповестяванията, които са необходими за разбирането на финансовите отчети на големи мултинационални корпорации, не са нужди и представляват тежест за малките фирми.⁵ Поради това повечето разпоредби не се спазват. Не се осъществява ефективен контрол върху качеството на отчетите. Така публикуваната информация в някои случаи не е подходяща за вземането на икономически решения.

2. Обект и предмет на изследването

Обектът на изследване на дисертационния труд са оповестяванията във финансовите отчети, съгласно НСС.

Предметът на изследването са проблемите при оповестяванията във финансовите отчети, съгласно изискванията на НСС.

3. Изследователска теза

Основната теза, изложена в дисертационния труд, е, че изискванията за оповестявания във финансовите отчети на малките предприятия, съгласно българското счетоводно законодателство и НСС, не са подходящи за съставянето на уместни финансови отчети. Затова е необходимо да се подобрят действащите стандарти, като се регламентират важните оповестявания, при запазване на баланса между ползите и разходите за представяне на информацията.

4. Цел и задачи на изследването

Основната цел на дисертационния труд е да се направи анализ на изискванията за оповестявания по НСС и на тяхното практическо прилагане, за да се дефинират проблемните области, като същевременно се предложат решения и насоки за подобрения.

Реализирането на определената цел става чрез изпълнението на следните основни задачи:

⁵ Вейсел, А. Представяне на финансовите отчети – изследване на българската практика, сп. „Икономически изследвания”, Институт на икономически изследвания на БАН, год. XXV, 2016, кн. 2, с. 162.

1. Изследване на концептуалните основи на финансовата отчетност и значението на финансовите отчети.
2. Изследване на методологическите и практическите аспекти на оповестяванията във финансовите отчети.
3. Анализ на практическите проблеми, свързани с оповестяванията, и разкриване на възможностите за тяхното подобряване.

5. Ограничения в обхвата на изследването

Обектът на изследване се ограничава до разглеждането на НСС, приети с Постановление № 46 на Министерски съвет от 2005 г., Обн. ДВ бр. 30 от 07.04.2005 г., в сила от 01.01.2005 г., изм. ДВ. бр.86 от 26.10.2007 г., в сила от 01.01.2008 г., изм. и доп. ДВ. бр. 3 от 12 януари 2016 г., в сила от 01.01.2016 г., изм. ДВ. бр. 15 от 19 февруари 2019 г., които са актуални към 01.01.2024 г. Не се изследват Международните счетоводни стандарти (вкл. Международните стандарти за финансова отчетност), защото облекченията при оповестяванията са приложими за малките предприятия, които в повечето случаи прилагат националните стандарти.

6. Методология на изследването

За постигане на целта на изследването се използват следните методи: индукция, дедукция, исторически подход, нормативен подход, научно изследване на библиографски източници, емпирично проучване, сравнение, анализ и синтез.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Настоящата разработка обхваща: увод, изложение в три глави, заключение, списък с използвана литература и приложения, в общ обем от 152 страници. Структурата на изследването е определена спрямо: предмета, обекта, целите и задачите на дисертацията.

Разработката има следната структура:

Увод

Глава първа. Концептуални основи на финансовата отчетност и значение на финансовите отчети

- 1.1. Възникване и развитие на счетоводството
- 1.2. Теоретични основи на счетоводството
- 1.3. Стандартизация в счетоводството

1.4. Цел на финансовата отчетност и елементи на финансовите отчети

Глава втора. Методологически и практически аспекти на оповестяванията във финансовите отчети.

2.1. Анализ на значението на оповестяванията във финансовите отчети

2.2. Изследване на изискванията за съставяне на компонента „Приложение“ към финансовия отчет.

2.3. Критичен анализ на изискванията за оповестяване във финансовите отчети.

Глава трета. Практически проблеми, свързани с оповестяванията във финансовите отчети и насоки за подобряване

3.1. Емпирично изследване за публикуването на финансовите отчети и оповестяванията в България

3.2. Изследване на световната практика относно изискванията за оповестявания във финансовите отчети

3.3. Изводи и препоръки за подобряване на оповестяванията

Заключение

Използвана литература

Приложения:

Приложение № 1 – Задължителни оповестявания, съгласно Националните счетоводни стандарти

Приложение № 2 – Примерни изисквания за оповестявания от малките предприятия

Приложение № 3 – Писмо от Националния статистически институт за предоставяне на представителна извадка на малки и средни предприятия.

III. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Глава първа

Концептуални основи на финансовата отчетност и значение на финансовите отчети

В *глава първа* се изследват концептуалните основи на финансовата отчетност. Проследява се еволюцията на счетоводството – от неговото възникване и развитие, до поставянето на теоретичните му основи. Анализира се процесът по стандартизация и се разглеждат целта и елементите на финансовите отчети.

В *точка 1.1* се проследява възникването и историческото развитие на отчетността. Посочва се, че първите признаци за нейната поява се наблюдават през периода на разпадане на първобитно-общинния строй и появата на първите робовладелски държави около IV хилядолетие пр.н.е. Представя се мнението на учените Littleton и Skinner, че писането и смятането са били предпоставка за възникване на отчетността. Обръща се внимание на революционното откритие на археолога D. Schmandt-Besserat на шумерски артефакти от IV хилядолетие пр. Хр., които неоспоримо доказват, че те не само са предшестващи писмеността, но и са дали тласък на нейното развитие. Разглежда се хипотезата на J. Attali, според който писмените средства и първите счетоводни системи се появяват паралелно около 5000 г. пр. Хр.⁶

След това се разглеждат древните цивилизации и държави, като Египет, Китай и Рим, като се проследява техния принос в областта. Изследва се зараждането на двустранното счетоводство между XIII и XIV век, в следствие на голямото икономическо развитие и разцвета на търговските взаимоотношения. Представят се установените факти за възникването на баланса и отчета за приходите и разходите, чрез откритието на учените F. Vesta и G. Corsani, които през 1909 г. изследват архивите на търговски книги на F. Datini, крупен италиански търговец (1335 г. – 1410 г.), притежаващ множество компании в различни градове на Италия. Според тях в книгите на Datini има баланс от 1399 г. и отчет за приходите и разходите от 1392 г., изготвени чрез двустранни счетоводни записи. Предполага се, че отчетите били изготвяни, поради географската

⁶ Свраков, А. Размисли за счетоводството в минало и настояще време. София, ИК Труд и право, 2014, с. 20.

отдалеченост на търговеца, с цел той да получава информация, свързана с дейността, капитала и финансовото представяне на неговите фирми.⁷

Обръща се внимание на огромната роля на италианският математик Luca de Pacioli за развитието на двустранното счетоводство, който през 1494 г. във Венеция, издава своята книга „Сума от аритметика, геометрия, пропорции и отношения“ (Summa de arithmetica, geometria, Proportioni et proportionalita). В нея той описва метода на двустранните записвания при воденето на книги, известен и до днес като „Венециански способ“.⁸

В заключението към тази точка се обобщава, че счетоводството се заражда в древността, в следствие на развитието на търговията. Акцентира се на неговата цел, която е била да задоволява нарастващата необходимост от информационни потребности и систематизиране на фактите.

В *точка 1.2* се изследват теоретичните основи на счетоводството и развитието на научната теория. Проследяват се етапите, през които преминава, от древността до изграждането му като научна теория.

За целта се изследват основните периоди в изграждането му като знание: емпиричен и теоретичен.⁹ Емпиричният възниква в древността. След въвеждането на двойното записване по сметките, започва теоретичният. От началото на XX век се развива като висша форма на теоретично знание – като научна дисциплина.

Емпиричният етап се характеризира с идентифицирането на собствеността с предприятието. През него няма общоприети правила и принципи, а решенията се вземат въз основа на опита и практиката. Тогава се поставя основата и се формират основите за бъдещата счетоводна теория.

С въвеждането на двойното записване се създава систематизираната счетоводна теория. Предпоставки са промяната на формата на бизнес организациите и собствеността. През този период се разделя управлението от собствеността, в следствие

⁷ Kuter, M., Gurskaya, M., Andreenkova, A., & Bagdasaryan, R. The Early Practices of Financial Statements Formation in Medieval Italy, The Accounting Historians Journal, 2017, <http://www.jstor.org/stable/45120237>, p.17–25.

⁸ Свраков, А. Размисли за счетоводството в минало и настояще време. София, ИК Труд и право, 2014, с. 56.

⁹ Пергелов, К. Счетоводството – исторически продукт на богато емпирично и теоретично знание. София, 2005, с. 53 – 87.

възникването на корпорациите.¹⁰ Появява се процесът на индустриализация, който изисква допълнителни ресурси, в следствие на което се появява нуждата от повече средства. Това бележи възникването на нови отношения – между мениджърите и собствениците. Основната функция на отчетността по това време е да защитава и служи на нуждите на собствениците на капитала. В следствие на икономическото развитие, акционерите не могат да изпълняват функциите на собственици и да посрещат увеличаващите се задължения на оперативно, и финансово ниво. Тези отговорности вече се делегират на външни лица – мениджъри. По този начин започва да се губи информираността на акционерите.

Следващият етап, който се анализира е от края XIX и началото на XX век, който се обуславя от появата на счетоводството в много държави от Европа и света. Разглежда се виждането на швейцарския учен Johann Friedrich Scher (1846-1924), който утвърждава мнението, че не счетоводните сметки, а балансът е водещ при всички записвания. Обръщането към счетоводния баланс за изясняване на същността на счетоводството разграничава счетоводната техника от счетоводството като научна област.¹¹

Обръща се внимание и на различните теории, които възникват в областта на счетоводството. Анализира се мнението на Coetsee, според който, съществуват две основни методологии за формулирането на теорията: дескриптивна (позитивна), която описва това, което съществува вече в практиката и то се превръща в законодателна основа, и нормативна, чрез която по нормативен път се регламентира каква трябва да бъде практиката и какво се изисква от счетоводството.¹²

При теоретичните изследвания се представят проучванията по темата на редица автори, сред които са Riahi-Belkaoui, Godfrey, Hodgson, Holmes, Tarca, Watts, Zimmermann, E. Hendriksen и H. Wolk. Акцентира се върху основния проблем в счетоводните изследвания – несъществуването на единна и всеобхватна теория. Приема се тезата, че в основата на различните теории са разнообразните подходи, които се използват при конструирането на счетоводната теория.¹³

¹⁰ Gaffikin, M. Creating a science of accounting: accounting theory to 1970, School of accounting & finance, University of Wollongong, Working paper 8, 2005, p. 4, <https://ro.uow.edu.au/acfinwp/49>.

¹¹ ¹¹ Свраков, А. Размисли за счетоводството в минало и настояще време. София, ИК Труд и право, 2014, с. 76.

¹² Coetsee, D. The role of accounting theory in the development of accounting principles, *Meditari Accountancy Research*, Vol. 18 Iss. 1, 2010, pp. 1 – 16.

¹³ Coetsee, D. The role of accounting theory in the development of accounting principles, *Meditari accountancy research*, vol.18, 2010, pp. 1-16; Hendriksen, E. Michel F van Breda, *Accounting theory*, fifth edition, Southern

Проследява се и зараждането на финансовото счетоводство (Financial accounting, Comptabilite generale), през епохата на търговско-лихварския капитализъм в Западна Европа.¹⁴ За това допринасят бързото развитие на производителните сили през XIX век, в строй, основан на частното предприемачество, засиленото създаване на фабрични дейности, развитието на потребителското търсене и експанзията на външно-търговската дейност, които създават условията за зараждането на колониалната търговия и пазари.

Анализират се две теории, които имат отношение към собствеността в предприятието – теория за финансово отчитане от гледна точка на собствениците (proprietary theory)¹⁵ и теория за финансово отчитане от гледна точка на предприятието като отчетна единица (entity theory)¹⁶. При теория за финансово отчитане от гледна точка на собствениците, собственикът на фирмата играе централна роля, като целта на всички отчети и операции е да се проследява неговото благосъстояние. Това извежда на преден план балансовото уравнение: Капитал = Активи – Пасиви, като се е акцентира върху баланса, а не толкова върху самите счетоводни операции.

Теорията за финансово отчитане от гледна точка на предприятието като отчетна единица приема организацията и всички нейни компоненти като единно цяло през призмата на корпоративното предприятие. Тъй като мениджмънтът на корпорациите координира и организира оперативните звена, може да се твърди, че теорията за предприятието е израз на управленския подход на теорията за корпоративно предприятие. Формулата, чрез която се представя е Активи = Пасиви + Капитал.

Посочва се развитието и на управленското счетоводство като отделна научна дисциплина, в следствие на ускореното икономическо развитие и последвалите го кризи. Неговата цел е да служи на ръководството, като му предоставя информация за вземането на решения за планиране, анализ и контрол.

Обръща се внимание и на български автори, които имат принос в развитието на теоретичните въпроси на счетоводството, като К. Пергелов, И. Душанов и М. Димитров, М. Динев, Сн. Башева, Е. Миланова, Н. Попова – Йосифова, Б. Йонкова.

Methodist University, IRWIN, 1992, p. 22; Harry I. Wolk, James L. Dodd, John J. Rozycki, Accounting Theory: Conceptual Issues in a Political and Economic Environment, Eight edition, Drake University, Sage, 2016, p. 3.

¹⁴ Трифонов, Т. Финансово счетоводство. София, Тракия-М, 1999, с. 20.

¹⁵ Sprague, Ch. The Philosophy of Accounts, New York, 1922, pp. 17-36 – <https://archive.org>.

¹⁶ Основоположник на тази теория в англоезичната литература е W. Paton (Accounting theory, 1922).

К. Пергелов разглежда счетоводството в ролята на основна отчетно-информационна система и според него, то е изградено върху основата на неоспорими логико-гносеологични принципи.¹⁷

И. Душанов и М. Димитров разглеждат счетоводството като функция и средство на управлението на предприятието. Счетоводството се развива непрекъснато в съответствие с потребностите на управлението от финансова информация.¹⁸

Според М. Динев счетоводството е информационен процес, който е неделима част от общата информационна съвкупност.¹⁹

Сн. Башева, Е. Миланова и други в „Основи на счетоводството“ разглеждат счетоводството от една страна като научна област и от друга, като практическа дейност. Като научна област, то е част от икономическата наука, като основната цел е измерване стойността на предприятието.²⁰

Според Н. Попова – Йосифова в специализираната литература се описват няколко подхода, които се прилагат от изследователите в областта на счетоводството. При позитивния-традиционен подход счетоводството се разглежда като система за бюджетиране, като целта е да се постигнат ниски разходи и ефективност на операциите. Натуралистичният подход (Naturalistic Approach), се свързва с метода на фундаменталната теория (Grounded Theory Method), който определя, че теорията трябва да е базирана на емпирично доказателство, да произлиза от практически данни, а не първо да е развита, а след това тествана. Институционален подход (Institutional Perspectives) анализира счетоводната практика в социалната, културната и политическата среда, в която функционира. При критичния подход (Critical perspective), теоретичните възгледи са насочени към по-добро и социално ангажирано общество.²¹

В заключението към точката се обобщава, че счетоводството възниква като емпирично знание, основано на практиката, в отговор на нуждите на обществото. След появата на двустранното записване, започва етапът на теоретичното знание и систематизираната счетоводна теория. В следствие на промените, които настъпват в икономическата среда и обществото, процесите по изграждането на счетоводството като

¹⁷ Пергелов, К. Счетоводство и анализ на баланса. София, 1998, с. 3.

¹⁸ Душанов И., М. Димитров, Курс по счетоводство на предприятието. София, Тракия М, 2015, с. 15.

¹⁹ Пак там, с. 22.

²⁰ Башева, Сн., Е. Миланова и др. Основи на счетоводството. София, УИ „Стопанство”, 2007, с. 10.

²¹ Попова-Йосифова, Н. Приложими научни методи в изследванията в областта на счетоводството, The central and Eastern European Online Library, 2019, <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=792036>.

научна дисциплина започват от края на XIX и началото на XX век. През новата икономическа реалност се появява и нуждата от по-строга, и регламентирана финансова отчетност, като се създават теоретична рамка и различни теории. Финансовото счетоводство се появява в резултат на нарастването на необходимостта от външна отчетна дейност на дружествата, а управленското се характеризира с това, че помага за ефективното управление на предприятието. Проследяването на финансовата информация, резултатите от дейността и състоянието на предприятието става чрез финансовите отчети, които трябва да бъдат полезни на ползвателите на информацията.

В *точка 1.3* се проследява развитието на процеса по стандартизация и появата на първите изисквания за оповестяванията във финансовите отчети.

Изследва се възникването на стандартизацията, с промяната в икономическите условия и налагането на нови правила и изисквания за отчитане пред акционерите. Тя се заражда в Англия през 1845 г. и има за цел да защити и предпази акционерите.²²

Проследява се процесът по разработването на стандарти и унифициране на счетоводните практики, в следствие на прогресивното развитие на бизнеса в края на XIX и началото на XX век. Икономическият растеж в САЩ поставя страната като доминиращ фактор в тези процеси.

Обръща се внимание и на най-мощната в историята икономическа криза, която започва през 1929 г. с краха на фондовата борса – Голямата депресия. Тя възниква в САЩ, но не след дълго се разпространява и в други страни по света, основно тези в Западна Европа. Тази криза оставя трайна следа в развитието на счетоводството, като се явява катализатор на фундаментални процеси, свързани с развитието на стандартизацията.

Изследват се и промените в САЩ, след годините на Голямата депресия и въвеждането на Закона за търговия с ценни книжа, приет през 1934 г. (Securities Exchange Act of 1934). Чрез него се регламентирант компонентите на финансовите отчети – баланс и отчет за приходите и разходите, и се въвеждат изискванията за по-подробно представяне на информацията към тях, т.е. за оповестяванията. Посочва се, че през 1938 г. се създава Комитетът по счетоводни процедури (The Committee on Accounting Procedures), който през 1939 г. започва работа по разработването на първите счетоводни стандарти в САЩ, като по този начин поставя началото на процеса по стандартизация.

²² Napier, C., The History of Financial reporting in the United Kingdom, Royal Holloway, University of London, 1996, p. 16.

Анализира се глобализация след Втората световна война. С постепенното премахване и либерализиране на търговските процеси започва развитието на съвременното счетоводство. Обръща се внимание на създаването през 1973 г. в САЩ на Комитета по финансово-счетоводни стандарти (Financial Accounting Standards Board), чиято роля е разработването на счетоводни стандарти за американските компании, които прилагат общоприетите счетоводни принципи (Generally Accepted Accounting Principles). Комитетът разработва и издава финансово-счетоводни стандарти.²³

Разглежда се и възникването на Международните счетоводни стандарти, през последния значим етап в процеса по стандартизация, който бележи своето начало в Европа, когато през 1973 г. се създава Комитетът по международни счетоводни стандарти. Неговата цел е да разработва и публикува счетоводни стандарти, които да се използват при изготвянето на финансови отчети, както и да работи в разпространението, хармонизирането и приемането на тези стандарти в международен план.

Обръща се внимание и на процеса на конвергенция, който се развива в резултат на нарастващата нужда на световната икономика от унифициране на счетоводните стандарти. През октомври 2002 г. е направена важна стъпка към премахване на основните различия между международните стандарти и Американските GAAP. Подписаното споразумение е известно като „Споразумението от Норуолк“.²⁴

Проследява се развитието на международните стандарти, които допринасят за икономическата ефективност, като помагат на инвеститорите да идентифицират възможностите и рисковете по света, като по този начин подобряват разпределението на капитала.²⁵ Посочва се, че създаването на Общата рамка за изготвяне и представяне на финансови отчети през 1989 г. е изключително важен момент в постигане на общите цели, заложен в идеята за международните стандарти. Чрез нея се представя най-добре философията, залегнала в тях. Тя служи за теоретична основа за създаването на стандартите, защото в нея са определени всички изходни предположения, принципи, конвенции и др. на основополагащи въпроси.²⁶

Стига се до извода, че с развитието и утвърждаването на стандартите, се увеличават и критериите за полезна информация, като се разширява нейния обхват, в

²³ <https://www.fasb.org/facts>.

²⁴ <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/around-the-world/mous/norwalk-agreement-2002.pdf>.

²⁵ <https://www.ifrs.org>.

²⁶ Свраков, А. Размисли за счетоводството в минало и в настояще време. София, ИК Труд и право, 2014, с. 223.

следствие на растящата нужда от повишаване на качеството на отчетността. Това води до еволюция на оповестяванията.

Обръща се значително внимание на функцията и съдържанието на оповестяванията. Набляга се на факта, че в приложението се представя полезна информация, която не е посочена в другите компоненти. В баланса и отчета за приходите и разходите се предоставят обобщени данни за признатите елементи. В резултат на това представата за предприятието е непълна. Целта на бележките е да подкрепят финансовите отчети, като ги допълват и представят допълнително информация за елементите, промените в собствения капитал и паричните потоци, както и доколко ефикасно и ефективно ръководството е изпълнило своите отговорности за използването на ресурсите.²⁷

В заключение се обобщава, че появата на корпорациите и различните форми на собственост пораждаат необходимостта от създаването на стандарти, общовалидни за всички дружества. Със създаването на стандартите възникват и изискванията за оповестяване на информация към отчетите. Разпространението на мултинационалните компании и процесите на глобализация налагат потребността от международни стандарти, чрез които да се представя качествена информация. Развитието на световните капиталовите пазари, както и информационните технологии, обуславят необходимостта от прозрачни и сравними финансови отчети, като за целта се увеличава нуждата от допълнително оповестена информация.

В *точка 1.4* се изследват целите на финансовата отчетност и елементите на финансовите отчети, които са важни за анализиране на проблемите от практиката.

Анализира се целта на финансовата отчетност с общо предназначение, която е дефинирана в Концептуалната рамка за финансова отчетност.²⁸ Тя се изразява в това да предоставя финансова информация относно отчитащото се предприятие, която да е полезна на ползвателите – настоящи и потенциални инвеститори, заемодатели и други кредитори, при вземането на решения за предоставяне на ресурси на предприятието. Разглеждат се компонентите на финансовите отчети, като средство за постигане на целта на отчетността.

След изследването на целите, се установява, че финансовите отчети с общо предназначение предоставят няколко вида информация относно икономическите

²⁷ IASB, A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting, Discussion Paper DP/2013/1, 2013.

²⁸ Концептуалната рамка за финансово отчитане е издадена от Съвета по международни счетоводни стандарти, www.ifrs.org.

ресурси, претенциите срещу предприятието и промените в ресурсите на предприятието и финансовите резултати от дейността. Проследява се еволюцията на финансовата отчетност, която първо започва от баланса, който до края на XIX век е основен информационен източник и функцията му е да осигурява информация на собствениците и ръководството с цел опазване на имуществото. След нарастването на потребността от увеличаване на собствения капитал, в началото на XX век, нараства и значимостта на отчета за приходите и разходите, като и до днес той се явява основен източник за измерване на финансовите резултати. Разделянето на собствеността от управлението става фактор за възникването на злоупотреби и измами с цел максимизиране на печалбите от мениджърите на компаниите. Тогава се появява отчетът за паричните потоци, който се включва в състава на финансовите отчети през 1994 г. по международните стандарти, с цел да се проследи и покаже как компаниите генерират и използват парите по видове дейности. Отчетът за собствения капитал, като самостоятелен компонент се появява през 1998 г., като в основата му на изготвяне е базата на уравнението: собственият капитал е равен на разликата между всички активи и общи пасиви на предприятието. „Собственият капитал показва стойността на бизнеса (СК = А – П).”²⁹

Посочва се, че наборът от информация, който да задоволява нуждите на потребителите, се получава чрез оповестявания към финансовите отчети, съгласно счетоводните стандарти.

Разглеждат се определенията за елементите, които са свързани с финансовото състояние – активи, пасиви и собствен капитал, и тези, които са свързани с финансовите резултати – доходи и разходи.

Обръща се внимание на процеса по включването в отчетите на позиция, която отговаря на критериите за един от елементите – актив, пасив, собствен капитал, доход или разход, който се нарича признаване. Той свързва елементите в двата отчета, като в отчета за финансовото състояние общата сума на активите минус общата сума на пасивите са равни на общата сума на собствения капитал в началото и в края на отчетния период. Признатите суми в собствения капитал обхващат доходите минус разходите, признати в отчета за финансовите резултати за дейността плюс вноските от притежателите на претенции към собствения капитал минус разпределенията към тях.

²⁹ Николова, Г. Относно някои аспекти на годишния финансов отчет на стопанското предприятие, Бургаски свободен университет, Научна конференция с международно участие, 2013.

Направена е връзката между целта на финансовата отчетност, която се постига чрез правилното представяне на елементите и нуждата от оповестяване, като е установено, че разглеждането на елементите не е достатъчно условия за правилното комуникиране на информация в отчетите. Чрез оповестяванията се допълват и обясняват общите суми в представените елементи, както и свързаните с тях признавания и оценявани подходи. В оповестяванията се описва и дейността на предприятието, както и минали събития, текущи условия и обстоятелства, които не са били признати, но могат да повлияят на паричните потоци.³⁰

В заключение се обобщава, че целта на финансовите отчети с общо предназначение е да предоставят информация относно икономическите ресурси на предприятието, претенциите срещу него и промените в тези ресурси и претенции, които отговарят на дефинициите за елементи на финансовия отчет. Представянето на елементите във финансовите отчети не е достатъчно, за да се анализира дейността на предприятието. Необходимо е да се обърне внимание на оповестяванията. Допълнително представената информация към отчета е от съществено значение за правилното разбирането и оценка на финансовото състояние, и финансовите резултати. Оповестяванията са важен инструмент за комуникация на информацията. Само по този начин потребителите получават обективен поглед върху ефективността и ефикасността на операциите.

Глава втора

Методологически и практически аспекти на оповестяванията във финансовите отчети

В *глава втора* се анализира значението на оповестяванията във финансовите отчети. Изследват се изискванията за съставяне на компонента „приложение“ към финансовия отчет. Извършва се критичен анализ на задължителните оповестявания съгласно Националните счетоводни стандарти. Въз основа на това се идентифицират основните проблеми на разпоредбите.

В *точка 2.1* се анализира значението на оповестяванията във финансовите отчети. Набляга се на тяхната функция, като се анализира ролята им за правилното разбиране на компонентите от отчета, като по този начин се спомага за достоверно и уместно представяне на елементите. Чрез тях се подобрява разбирането на

³⁰ IASB, Statement of Financial Accounting Concept No. 8, 2018.

инвеститорите за представянето на фирмата и бъдещите перспективи и се постигат целите на финансовата отчетност.

Изследва се значението на оповестяванията, като се анализират редица автори. Посочва се, че чрез оповестяванията се дава възможност на потребителите да сравняват финансовото представяне на различните бизнес единици. В епохата на бързи промени в бизнес средата числата в отчетите не са достатъчни. Необходими са допълнителни оповестявания относно прилаганите методи и счетоводни политики.³¹

Финансовите отчети са сложни и трудни за интерпретиране. Това се дължи на законодателството, регулациите, правилата, общоприетите практики, счетоводните стандарти, които нарастват по обем и стават по-подробни. Поради това, винаги при лош мениджмънт или злоупотреба, се появява натиск върху одиторите или ръководството за разкриване на допълнителна или по-детайлизирана информация.³² Анализират се някои мнения, които подкрепят тези твърдения. Според М. Начкова, неточното оповестяване, неоповестяване и спестяване на определена икономическа информация може да се дължи на финансова измама.³³ В. Станева посочва неприлагането на оповестената счетоводна политика като индикатор за умисъл при отклонения, които показват наличието на измами.³⁴ Доказва се, че оповестяванията имат голямо значение както при разкриването, така и при борбата срещу измамите. Подобряването им води до създаване на безопасна среда, която гарантира защитата на инвеститорите и увеличаване на печалбите на дружествата.³⁵

Проследява се как информационната асиметрия нарушава основните функции и цели на оповестяванията и влияе негативно върху качеството на представената информация. Изследва се и възникването на проблема принципал-агент, при който мениджърите не се ръководят само от стремежа за максимизиране на ползите за акционерите, а се фокусират върху собствената си изгода. Стига се до извода, че за да се

³¹ Mohammadi Sh., Nezhad B., The role of disclosure and transparency in financial reporting, Dept. of Accounting, Hakim Nezami University of Quchan, Iran, international Journal of Accounting and Economics Studies, 3(1) (2015) pp.60-62.

³² Вос, Б. Корпоративен анализ. Пътеводител. София, Класика и стил, 2006.

³³ Начкова, М., Финансови измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията, Годишник на ИДЕС, 2020.

³⁴ Станева, В. Разграничаване на специфичните счетоводни решения от счетоводните измами в транспортното предприятие, Годишник на ИДЕС, 2022.

³⁵ Динева, В. Ролята на вътрешния одит в управлението на организацията и нейното устойчиво развитие, УНСС, сп. „Управление и устойчиво развитие“, 3/2011 (30).

намали тази асиметрия, трябва да се разшири обхватът на публично оповестената от ръководството финансова информация за дейността на предприятието.

Доказва се и значението на оповестяванията при анализа на финансовите отчети. Като важен компонент, тяхната роля се изразява в това да предоставят допълнителна информация за правилното разбиране на отчетите, защото в тях се съдържат сведения за прилаганите значими счетоводни политики, методи и оценки.

С примери се проследява и се анализира влиянието на счетоводните политики върху финансовите отчети, като се доказва, че сравнимостта на отчетите се постига чрез оповестяванията в тях.

Обръща се внимание на оповестяванията, като единственият начин за представяне на информация, свързана с устойчивото развитие.

В заключение се обобщава, че оповестяванията имат голямо значение не само за правилното разбиране на финансовите отчети, но и в борбата с асиметричната информация и предотвратяване на измами. Тяхната важност се обуславя и от необходимостта им за анализа на отчетите, особено когато се сравняват резултатите на различни предприятия. Чрез тях се подобрява разбирането, като се предоставя информация за счетоводни политики, оценки и предположения, които са използвани при изготвянето на отчетите. Това от своя страна спомага за идентифициране на потенциалните рисковете, пред които е изправена компанията. Именно затова те имат ключово значение за финансовите отчети, които без тяхното наличие не могат да изпълнят основната си цел.

В **точка 2.2** се изследва структурата, съдържанието и изискванията за съставяне на компонента „приложение“.

Разглежда се съставът на приложението, което представлява подробно описание и анализ на информацията, включена в останалите компоненти, представена по ред, съответстващ на разделите, групите и статиите от другите компоненти. Също така в него се включват и оповестяванията на приложимите счетоводни политики, според възприетата база за прилагане.

Определя се неговата примерната структура, която включва три направления – обща информация, прилагани счетоводни политики и разбивка на елементите от баланса и отчета за приходите и разходите.

Систематизира се информация от счетоводните стандарти, без която правилното разбиране на отчетите е невъзможно, като за целта са посочени примери.

Разглеждат се изискванията и в Закона за счетоводството, който също намира приложение чрез критериите за видовете предприятия – микро, малки, средни или големи, както и облекченията при съставянето и публикуването на финансовите отчетите. Доказва се, че приложението е важен източник на информация за потребителите, защото помага за разбирането на всеки бизнес аспект на дадено предприятие.³⁶

Стига се до извода, че в контекста на приложимия Закон за счетоводството и във връзка с прилаганите изисквания за публикуване на отчетите от различните категории предприятия, отсъствието на публикувано приложение води до неразбиране на отчета и има негативни последици за всички заинтересованите страни.

Представени са следните данни от Национален статистически институт относно броя на предприятията в България, разпределени по категории:

Таблица № 5 (от дисертацията)

Категория предприятия	Брой предприятия	Процент
Микропредприятия	386 170	93,5%
Малки предприятия	23 342	5,7%
Средни предприятия	2 753	0,7%
Големи предприятия	613	0,1%
Общо	412 878	100,0%

Посочва се, че 93,5% от всички нефинансови предприятия могат да публикуват само съкратен баланс, без приложение. От съкратен баланс без приложение не може да се види реалната финансова ситуация и да се получи разбиране за цялостното представяне на дейността на предприятията, както и да се извърши качествен анализ.

Като обобщение се посочва, че приложението е важен и неразделен компонент на финансовите отчети. То се състои от обща информация, база за изготвяне и счетоводни политики, както и разбивка на посочените данни в баланса и отчета за приходите и разходите. В повечето от стандартите има включени изисквания за оповестяване, които се съдържат само в приложението към отчета. Липсата на приложение води до неразбиране на финансовите отчети на предприятието и затруднява вземането на обосновани решения.

³⁶ Pavić, I., Žager, K., Rep, A. Significance of Notes to the Financial Statements in Business Decision Making, Theory and Applications in the Knowledge Economy Conference, Int. conference, Zagreb, Croatia, 2017, p.28-42.

В *точка 2.3* се анализират проблемите в изискванията за оповестявания, посочени в счетоводните стандарти. Разглеждат се и се съпоставят двете приложими бази в България. По този начин се вниква в проблема и се търсят решения.

Извършва се критичен анализ на националните стандарти, които са приложими от голяма част от българските предприятия и следва да отразяват икономическите и счетоводни традиции в развитието на националното стопанство през годините.³⁷ Доказва се, че актуалните Национални счетоводни стандарти са преписани от набора на МСС, във вида му от началото на ХХІ век. Затова в тях има редица неточности.³⁸

Обръща се внимание на проблемите в тях, вкл. и в оповестяванията, чрез посочване на конкретни текстове. Също така се анализира и друг проблем – прекалено много изисквания за оповестявания, при които разходите са прекомерни.³⁹ Представени са примери за сравнение в изискванията за оповестяване от националните стандарти и Международния стандарт за финансово отчитане за малки и средни предприятия (МСФО за МСП). Посочва се, че всичко това се дължи на грешен подход относно оповестяванията.

В заключение се обобщава, че в националните стандарти има много неточности и пропуски. Това означава, че с тях може да се нарушава изискването за уместно и достоверно представяне на информацията. Наред с това, разпоредбите за оповестявания са прекалено много, което води до прекомерни разходи. Това се вижда и от факта, че те не съответстват на подхода в МСФО за МСП.

Глава трета

Практически проблеми, свързани с оповестяванията във финансовите отчети и насоки за подобряване

В *глава трета* се представя проведеното емпирично изследване върху качеството на годишните финансови отчети, като се анализират оповестяванията към тях и публикуването им. Въз основа на анализа на резултатите се предлагат насоки за подобрения и облекчения на бизнеса. Анализира се практиката в други държави, във

³⁷ Симеонова, Р. Новите моменти в счетоводното законодателство, ел. списание „Диалог“, 01/2016.

³⁸ Свраков, А. Какво се промени с новото счетоводно законодателство, сп. ИДЕС, бр.3/2016, година ХХ, с. 16.

³⁹ The IFRS for SMEs Accounting Standard, <https://www.ifrs.org/issued-standards/ifrs-for-smes/>.

връзка с изискванията за съставянето и публикуването на финансовите отчети. Правят се изводи и препоръки за подобряване на текущото състояние.

В *точка 3.1* се разглежда практическата страна на въпроса с проблемите при оповестяванията във финансовите отчети. За целта, чрез емпирично изследване се установява дали публикуваните отчети съответстват на националното законодателство.

Обект на емпиричното изследване са годишните финансовите отчети (ГФО) на „малки“ и „средни“ нефинансови предприятия в България, прилагачи за база НСС. Целта е да се оцени представената финансова информация, включително съставянето на компонента „приложение“, съгласно българското счетоводно законодателство. Също така се установяват подобренията в качеството на финансовата отчетност след промените, които бяха направени с приемането на новия Закон за счетоводството през 2015 г.

За целта на изследването е излъчена представителна извадка на случаен подбор от 200 нефинансови предприятия. Съгласно посочените критерии в Закона за счетоводството⁴⁰, 100 от тях попадат в категорията „малки“ и 100 в категория „средни“. Извадката е предоставена от Национален статистически институт (НСИ), съгласно писмо с изходящ № 07-25-131#2 от 08.11.2023 г.

Малките предприятия се изследват за следните въпроси:

1. Колко процента от малките предприятия публикуват финансови отчети, съгласно формата, която се изисква от *СС 1 – Представяне на финансови отчети*?
2. Колко процента от малките предприятия използват облекченията да представят съкратен счетоводен баланс и съкратен отчет за приходите и разходите?
3. Колко процента от малките предприятия публикуват приложение към финансовите си отчети?
4. Колко процента от малките предприятия оповестяват информация по *СС 2 – Отчитане на стоково-материалните запаси*, относно приложените методи при отписване на материалните запаси?
5. Колко процента от малките предприятия оповестяват информация, съгласно *СС 10 – Събития, настъпили след датата на годишния финансов отчет*, относно датата на одобрение на ГФО за публикуване, последващите събития, настъпили между датата на годишния финансов отчет и датата, на която той е одобрен за публикуване?

⁴⁰ Закон за счетоводството, чл. 19.

6. Колко процента от малките предприятия оповестяват възприетият стойностен праг на същественост, под който материалните активи, независимо от факта, че са дълготрайни активи, се отчитат като текущ разход при придобиването им, съгласно *СС 16 – Дълготрайни материални активи*?
7. Колко процента от малките предприятия оповестяват възприетите методи и норми на амортизация за отделните групи активи, съгласно *СС 4 – Отчитане на амортизацията*?
8. Колко процента от малките предприятия оповестяват информация, съгласно *СС 24 – Оповестяване на свързани лица*?
9. Колко процента от малките предприятия оповестяват информация, свързана с обезценка на вземанията?

Изследват се финансовите отчети, които са подадени ТРРЮЛНЦ за 2022 г., като за целта през януари 2024 г. са проверени всички предприятия, попаднали в извадката, по предоставените данни от НСИ.

Направените изводи се основават на интервални оценки на относителни дялове, изчислени по следната формула:⁴¹

$$(1) \quad p \pm z \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}},$$

където p е оценка на относителния дял в генералната съвкупност, изчислена въз основа на извадката; n – обемът на извадката; z – гаранционен множител, който за изисквана гаранционна вероятност от 95% е 1,96.

Условията за използване на формулата – $n \geq 50$, $np > 5$ и $n(1 - p) > 5$, са изпълнени за изследването.

Някои от резултатите по изследваните въпроси, са представени, както следва:

Използването на облекчението за съставяне на съкратен баланс е представено в следващата таблица.

Таблица № 7 (от дисертацията)

Малки предприятия от извадката на НСИ, по възможност за ползване на облекченията	Брой	%
Малки предприятия, публикували съкратен баланс	21	23,3
Малки предприятия, които не са използвали облекченията	69	76,7
Общо:	90	100,0

Източник: Собствени изчисления

⁴¹ Цитат от Манов, А. Статистика с SPSS. София, 2001, с. 150, използван от Вейсел, А. Оповестявания във финансовите отчети – емпирично изследване, сп. Икономическа мисъл, кн. 3, 2016 г., с. 91 – 102, с. 96.

От всички малки предприятия, които са публикували ГФО в ТРРЮЛНЦ, само 23,3% са се възползвали от облекчението да публикуват съкратен баланс. Може да се твърди, че, при гаранционна вероятност от 95%, само между 14,6 и 32,0% от предприятията публикуват съкратен баланс.

Резултата от изследването за представяне на компонента „приложение” е обобщен в следната таблица:

Таблица № 8 (от дисертацията).

Малки предприятия от извадката на НСИ с публикувано приложение	Брой	%
Малки предприятия, с публикувано приложение	26	28,9
Малки предприятия, без публикувано приложение	64	71,1
Общо:	90	100,0

Източник: Собствени изчисления

От таблицата се вижда, че само 28,9% от предприятията са публикували приложение към финансовия си отчет. Може да се твърди, че, при гаранционна вероятност от 95%, между 61,7 и 80,5% от малките предприятия не представят приложение. Това е съществено нарушение, предвид факта, че те са длъжни да изготвят и публикуват този задължителен компонент.

От тези и други посочени в дисертацията резултати се вижда, че нивото на финансова отчетност е незадоволително.

Посочено е, че малките предприятия не са длъжни да публикуват ГФО, съдържащи всичките компоненти, а имат възможност да представят само съкратен баланс и приложение. Поради тази причина се обосновава необходимостта от изследване на средните предприятия. Те имат задължението да публикуват пълен комплект отчети, заедно с годишен доклад за дейността и одиторски доклад. Изследваните въпроси при средните предприятия са общи и са само четири:

1. Всички средни предприятия ли публикуват финансовите си отчети в ТРРЮЛНЦ?
2. Всички предприятия ли публикуват пълен финансов отчет, който съдържа и петте компонента?
3. Всички предприятия ли публикуват приложение към финансовия си отчет?
4. Всички предприятия ли публикуват годишен доклад за дейността и одиторски доклад?

Най-значими са резултатите от въпроса за публикуването на пълен финансов отчет, който съдържа и петте компонента. Те са представени в следващата таблица.

Таблица № 18 (от дисертацията)

Средни предприятия от извадката на НСИ с публикувани финансови отчети	Брой	%
Средни предприятия с публикувани пълни отчети, съдържащи петте компонента	79	82,3
Средни предприятия с публикувани отчети, които не съдържат петте компонента	17	17,7
Общо:	96	100,0

Източник: Собствени изчисления

От данните става ясно, че 17,7% от предприятията не са публикували пълни отчети, съдържащи и петте компонента, което при гаранционна вероятност от 95% означава, че между 10,0 и 25,3% не публикуват пълен комплект финансовите отчети и нарушават счетоводното законодателство.

Интересни са и резултатите за публикуването на приложение, представени в следващата таблица.

Таблица № 19 (от дисертацията)

Средни предприятия от извадката на НСИ с публикувано приложение	Брой	%
Средни предприятия, с публикувано приложение	82	84,5
Средни предприятия, без публикувано приложение	15	15,5
Общо:	97	100,0

Източник: Собствени изчисления

Видно е, че 15,5% не са публикували задължителния компонент „приложение”. При гаранционна вероятност от 95%, може да се твърди, че между 8,3 и 22,7% от всички средни предприятия, не спазват изискването за публикуване на приложение.

Отделно се изследва влиянието на независимия финансов одит върху качеството на финансовите отчети и се установява, че той го подобрява значително.

В заключение се обобщава, че качеството на финансовата отчетност в България е незадоволително. При малките предприятия се наблюдават множество пропуски при спазване на законовите изисквания. Те са следните:

- 30% (между 23,5 и 43,0% при гаранционна вероятност от 95%) публикуват отчети, съгласно формите на НСИ, които не отговарят на изискванията на СС 1;
- 71,1% не публикуват приложение, т.е. оповестявания към финансовите отчети;
- 43,3% не посочват метода за отписване на материални запаси;
- 78,9% не обявяват датата на одобрение на отчета;
- 71,1% не оповестяват събитията, настъпили след датата на баланса, или липсата на такива събития;

- 72,2% не оповестяват стойностния праг на същественост на дълготрайните активи и прилаганите методи на амортизация;
- 74,4% не представят нормите на амортизация или полезния живот на дълготрайните активи;
- 75,6% не оповестяват информация за свързаните лица или липсата на сделки;
- 75,6% не посочват данни относно обезценката на вземанията.

Тези пропуски не са характерни за средните предприятия. Те спазват законовите изисквания относно съставянето на финансови отчети. Наблюдават се обаче пропуски относно публикуването – 17,7% не публикуват пълния комплект на отчетите, 15,5% не публикуват приложение и 13,4% не публикуват одиторския доклад.

Установява се, че важна роля в процеса към подобряване на качеството на отчетите има независимият финансов одит, който оказва положително въздействие върху тях. Констатира се, че само 23,3% от малките предприятия са публикували съкратен баланс. Затова се твърди, че въведените облекчения в Закона за счетоводството през 2015 г. не водят до намаляване на административната тежест за предприятията.

В *точка 3.2* се изследва световната практика относно изискванията за оповестявания във финансовите отчети. Проучват се други развити държави с цел да се установи какви проблеми съществуват и какви подобрения са възможни.

Прави се задълбочен анализ на въпроса кои предприятия трябва да публикуват финансови отчети. Стига се до извода, че публичността на финансовите отчети носи редица значителни ползи, които надвишават разходите, като по този начин цялостно се подобрява икономическата среда.

Държавите, които се анализират за целите на изследването, са Германия, Франция, Великобритания и САЩ. Въпросите, които се разглеждат са относно законодателната рамка за изготвяне и публикуване на финансови отчети, съставянето на съкратени финансови отчети, облекченията относно съставянето на приложение към финансовите отчети и изискванията за задължителните оповестявания.

Установява се, че въпреки използването на сходни регулации от държавите - членки на Европейския съюз, всяка страна има своите особености относно класификацията на предприятията, съставянето и публикуването на финансовите отчети. Те зависят от характеристиките на местното законодателство, търговско-правните и данъчно-правните норми. Франция и Германия са избрали да се възползват от предоставената възможност на европейската директива да не изискват съставяне на

приложение и публикуване на отчети от микропредприятията. Във Великобритания дори микропредприятията публикуват отчети, но заедно със съкратения баланс представят и съкратено приложение. В САЩ е публична само финансовата информация на дружествата, които са регистрирани на фондовата борса. Те публикуват подробни отчети, които съдържат и детайлни оповестявания. Това показва, че в изследваните държави при публикуване на финансовите отчети винаги се представя и приложението. Вероятно се следва тази практика, защото без оповестяванията не може да се разбира финансовата информация. Така се потвърждава, че най-важните компоненти на финансовите отчети са балансът и приложението.

В *точка 3.3* се правят изводи и препоръки за подобряване на оповестяванията, в следствие на направеното емпирично изследване и анализа на световната практика.

Систематизират се идентифицираните проблемите и се дават насоки за възможни решения, които включват:

- преработване на Националните счетоводни стандарти или въвеждането на МСФО за МСП, за да се намалят изискванията за оповестявания, както и чрез въвеждане на интерактивно съдържание;
- промяна на изискванията за публикуване на финансовите отчети на микропредприятия – освобождаване на микропредприятията от задължението да публикуват годишни финансови отчети или въвеждане на задължително изискване за публикуване на приложение с оповестявания;
- подобряване на държавния контрол върху съставянето и публикуването на финансовите отчети – от Националната агенция за приходите или от ТРРЮЛНЦ;
- запазване на законовите изисквания за независим финансов одит на по-големите предприятия от категорията „малки“;
- премахване на облекченията за съставяне на съкратен баланс и отчет за приходите и разходите и намаляване на административната тежест относно годишния отчет за дейността на НСИ.

Във връзка с тях се посочват примерни изисквания за оповестявания от малки предприятия, систематизирани и представени в Приложение № 2 на дисертацията.

Обръща се внимание и на новите изисквания за оповестяване на информация във връзка с устойчивото развитие на предприятията. Отбелязва се, че при тях не трябва да се повтарят грешките във финансовата отчетност, които водят до прекомерни разходи за оповестявания.

В заключение се обобщава, че идентифицираните проблеми, свързани с

изискванията за оповестявания в приложението, съставянето и съдържанието на този компонент, публикуването на отчетите и използването на облекченията може да се решат чрез дадените насоки и предложения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Заключението, което е направено въз основа на изследването, е следното:

1. В основата на еволюцията на счетоводството е нарастващата нужда от отчетност. Бурното развитие на търговията и икономиката водят до създаването на теоретична рамка и различни счетоводни теории. Променя се подходът към изготвяне на информация и се обособява финансовото счетоводство. Чрез него се съставят финансовите отчети, които трябва да са полезни на ползвателите на информация. След създаването на общовалидни стандарти се зараждат и оповестяванията към отчетите. Развитието на капиталовите пазари, процесите на глобализация и информационните технологии поставят на преден план необходимостта от по-голяма прозрачност и сравнимост. По този начин се увеличава нуждата от разширяване и подобряване на оповестявания.

2. Целта на финансовите отчети, за предоставяне на полезна информация, се постига чрез подходящо представяне на елементите в отчетите, но заедно със съответстващите оповестявания. Само по този начин потребителите могат да получат обективен поглед върху ефективността и ефикасността на операциите.

3. Оповестяванията имат изключително голямо значение за анализа и сравнимостта. В тях се съдържа информация относно прилаганите счетоводни политики, оценки и предположения, използвани при изготвянето на отчетите. Те са единственият начин за представяне на информация, свързана с устойчивото развитие на предприятията. Те спомагат за идентифициране на потенциални рискове, предотвратяват измами и са в помощ при борбата с асиметричната информация.

4. Компонентът „приложение“, който съдържа оповестяванията, е важна и неразделна част от отчетите. Съдържанието му се състои от обща информация, прилагани счетоводни политики и разбивка на данните от другите компоненти. Оповестяваният се включват само в приложението. Затова неговата липса води до неразбиране на финансовите отчети.

5. В Националните счетоводни стандарти има множество неточности и пропуски, включително относно оповестяванията. Те водят до нарушаване на изискването за

уместно и достоверно представяне на информацията. Разпоредбите, свързани с оповестяванията, са много, което води до прекомерни разходи.

6. Направеното емпирично проучване за качеството на финансовата отчетност в България показва, че то е незадоволително. При малките предприятия се наблюдават множество пропуски при спазване на законовите изисквания, включително в съставянето, съдържанието и публикуването на приложението. Пропуски в публикуването се установяват и при средните предприятия. Потвърждава се важната роля на независимия финансов одит за подобряване на качеството на отчетите. Облекченията, въведени с Директива 2013/34/ЕС, не се използват масово и по този начин не водят до намаляване на административната тежест.

7. Изследването на другите държави показва, че въпреки използването на еднакви директиви от страните членки на Съюза, всяка страна по различен начин е имплементирала критериите класификация на предприятията, съставянето и публикуването на финансовите отчети. В Германия и във Франция не се публикуват финансови отчети без компонента „приложение“. Микропредприятията са освободени от задължението да публикуват отчети, защото страните са се възползвали от дадената за това възможност в Директивата. Във Великобритания се прилага заложеният модел в европейските директиви и се следва примерът на Германия и Франция, но се публикуват отчети и на микропредприятията с приложение. В САЩ се публикуват само отчети на компании, които са листвани на фондовата борса, с подробни оповестявания. Тези държави приемат баланса и приложението за двата най-важни компонента.

8. Чрез анализиране на проблемите, свързани с изискванията за оповестявания в приложението, съставянето, съдържанието и публикуването на този компонент, се предлагат следните решения: преработване на НСС или въвеждане на МСФО за МСП, промяна на изискванията за публикуване на финансовите отчети на микропредприятията, подобряване на държавния контрол върху съставянето и публикуването на отчетите, запазване на законовите изисквания за независим финансов одит на по-големите предприятия от категорията „малки“ и премахване на облекченията за съставяне на съкратен баланс и отчет за приходите и разходите, както и намаляване на административната тежест относно годишния отчет за дейността.

Те доказват тезата, че настоящите изисквания за оповестявания във финансовите отчети на малките предприятия не са подходящи за съставянето на уместни финансови отчети. Дават насоки за подобрения, които се основават на анализа на разпоредбите, емпиричното проучване и добрите световни практики.

IV. СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ НАУЧНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИЯТА

Приносите на дисертационния труд към теорията и практиката могат да бъдат представени в следните точки:

1. Извършено е задълбочено изследване на възникването, развитието и целта на финансовата отчетност. По този начин е обосновано значението на оповестяванията. Доказано е, че те имат ключово значение за представянето на уместни и достоверни финансови отчети.
2. Изследвани са изискванията за съставяне на компонента „приложение“ към финансовия отчет. Извършен е критичен анализ на разпоредбите за оповестявания съгласно Националните счетоводни стандарти. На тази база са установени основните проблеми и са предложени препоръки за подобрения.
3. Направено е емпирично изследване за пропуските при публикуването на годишните финансови отчети и качеството на оповестяванията към тях. Анализирани са получените резултати и са предложени насоки за подобрения на финансовата отчетност и облекчения за бизнеса.
4. Проучени са практиките в други държави, във връзка с изискванията за съставянето и публикуването на финансови отчети. Изведени са добрите практики, които могат да се използват при промяна на счетоводното законодателство в България.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Айвазова, Я. Влияние на промените в икономическите условия върху развитието на финансовата отчетност. Сборник с доклади, представени на Международна научна конференция „Икономика на бъдещето“, София, ВУЗФ и Балканска асоциация на икономическите университети, 2023, с. 109 – 117.
2. Айвазова, Я. Проблеми при представянето на финансовите отчети от микро и малки предприятия. Статия в списание „Управление в бизнеса и публичния сектор“, ВУЗФ, бр.1/2023, с. 26 – 40.
3. Айвазова, Я. Емпирично изследване за качеството на финансовата отчетност в България. Статия в списание ИДЕС, бр. 4/2023.